

БИБЛИОТЕКА
Главнаго Управленія
по дѣламъ печати.

№

ՍԻՐՈՅ ՈՒ ՏԱՆՔԱՆԻՔԻ ՅՈՒՇԵՐԻՑ

Ա. ՊՐԱՎ

ԱՎԵՐԵՆԵՐԱՊՈՒ,
ՏՊԱՐԱՆ ԽՈՆՈՅՈՐԱՆԵՐԻ
1909

891.99

3m - 67

23

891.99

3m - 67

ՍՄԲԱՏ ԻԻԶԲԱՇ

NOV 2011

ՍԻՐՈՅ ՈՒ ՏԱՆՔԱՆՔԻ ՅՈՒՆԵՐԻՑ

Ա. ՊՐԱԿ

ԱՆԷՐՍՏԱՆԻՐԱՊՈՒ
ՏՊԱՐԱՆ ՍԱՆՈՅԵԱՆՑԻ
1909

09.07.2013.

45427

Ե Ր Գ Ե Ր

Թ Ռ Չ Ն Ա Կ Ս

Խաւար գիշերներ լալիս, հեկեկում,
Յերեկներ անխօս, փակած ու անլոյս,
Խղճուկ թռչնակս, երկաթ վանդակում
Տառապում ես դու մենակ ու անյոյս:

59456-66

Պ. Ա. Ի. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻՆ

Սառ մոռացութեան հէքեաթ աշխարհից
Երազի թևով թռչել են օրեր
Շւաքի նման՝ անմարմին, երեք...

Աննիւթ շրջելով դժգոյն մտորման
Գունատ դաշտերում,
Երազի միջին ցաւի ու անկման
Ողբն էի լսում...

Ու զարթնում եմ մերթ աննիւթ երազից,
Տեսնում եմ կեանքիս բեռը աղէքեկ,
Անեղր վիշտս տառապանք ծովում
Շրջմովում անդեկ ..

1909 թ. 18—VII.
Աղէքսանդրապոլ.

ԿԸԳԱՅ ԳԱՐՈՒՆ...

Կըզայ գարուն խառ շորերով,
Խառ շորերը փայլ կուտան,
Նախշուն հաւքեր վառ երգերով
Սար ու ձորին ձէն կուտան:

Ու հաւքերի ձէնը անուշ
Կընկնէ սիրտս, կըթնդայ,—

Վեր կաց, ախպէր, գարուն եկաւ,
Տես, գարունդ ետ կուգայ:

Խորը քնից ես կըզարթնիմ,
Սար դարդերս շուռ կուտամ,
Սէր-երգերի քնարս առած
Գարուն եարիս տես կերթամ:

Ոտքերիս տակ վարդ, ծաղիկներ
Կըշողշողան, բոյր կուտան,
Լերկ անապատ, սև, սև ժայռեր
Քաղցր ու անուշ կըժպտան:

Ու թե կառնեմ, ու կըթռչեմ
Արտ ու ափով, արօտով,
Ու կըայրեմ, ու կը խնդամ
Գարուն եարիս կարօտով:

*
* * *

Եկաւ գարուն. վարդ ու ծաղիկներ
Սիրոյ ձէնով երգեցին,
Կորած գարուն սէրը յիշեց,
Ու հառաչեց իմ հոգին...

Եկաւ աշուն. ծառ ու ծաղիկներ
Սուգի ձէնով երգեցին,

Յաւը յիշեց ու նրանց հետ
 Խոր հառաչեց իմ հողին...

Ս է Ր Ս

Մ-իմ.

Գուրգուրանքով հեղաքնքուշ,
 Ժպիտներով գարնայնի,
 Մերթ պատմում է նա մինչև լոյս
 Հէքեաթները Եգեմի:

Մերթ անհետում շունչը ներա
 Ու գիշերներ՝ սև՝, անյոյս,
 Ծանրանում են սրտիս վերայ
 Մինչ լուսածին արշալոյս:

Մի ցնորք է եթերային,—
 Պատրանքների մարմնացում,
 Ա՛խ, տանջանք է մի անմարմին—
 Խոր ցաւերի զառանցում:

1909 թ. 24—V1. Վաղարշապատ.

* * *

Իջնում է խաղաղ անխօս իրիկուն,
 Ծաւալում գեանին ծածկոցը մութի,
 Վայրի ափերին յողնած ու նկրհուն
 Մեղմ օրօրեցին ոստերը վարդի:

Շրջում եմ մոլար անէութեան մէջ,—
 Վայրի ափերում—նիրհուն, քնալից,
 Ե՛ւ ցաւ, և՛ տենչեր տնում են ինձ մէջ,
 Թաղած երազներ ապրում եմ նորից...

Մ Ե Ն Ա Ի Ո Ր Շ Ի Ր Ի Մ

Կամարոջն երկնի երկու ամպ աղւոր
 Լողում են կայտառ, ուրախ, բերկրալից,
 Ներքեք մէկ հատ շիրիմ մենաւոր
 Ընկած է խաւած, սիրուց աշխարհից...

Երգում է թռչնակ անդորր, անվրդով
 Ու զոյգ ամպիկներ փառում են իրար,
 Ամպերի ներքե կնճոռոտ խորհրդով
 Մենաւոր շիրիմ թախծում է մռայլ...

*
* *

Շուրջդ դարուն ծաղիկներով,
Գարնան ծաղիկ համ ունես,
Երնէկ բոյիդ, մարալ աղջիկ,
Ոսկու նման ծամ ունես:

Գարուն բերաւ ինձ սուգ ու լաց,
Դու անհոգ ես, անլաց ես,
Երնէկ քեզի, մարալ աղջիկ,
Վարդի նման կը բացես:

Զմրուխտ ալիք ափ կը զարնէ
Առաւօտից մինչ իրկուն,
Ուրիշերի հովը կը գայ,
Դու կը մտնես անդորը քուն:

Մի՛ ՀԱՐՑՐՈՒ... (ԱՂԱՍՈՒՄ)

Դալար արցունքներ
Սրտումս քարացած,
Մի՛ հարցրու, ընկեր,
Ինչու եմ հանգած:

Դառնաղի վշտեր
Թող սիրտս կրճեն,
Թէ ցաւս ինչ է,
Մի՛ հարցրու ինձէն:

Ինչու մութ թախիժ
Նստեց իմ հոգում,
Մարեց իմ սրտում
Սիրոյ բռնկում,
Ինչու եմ ատում
Ե՛ւ սէրն, և մարդսն,
Փախչում ամենքից,—
Ա՛խ, հանգիստ թող ինձ...

ԱՇՆԱՆ ԵՐԳԵՐԻՑ

Գեղատես գարնան զարդերը թռչան,
Դաշտն է մենացած, ամայի ու լերկ,
Լեռներից իջան քամիներ գուժկան,
Մեռնող բնութեան երգում են ողբերգ:

Մերկ ու գլխիկոր թախժում է անտառ,
Գարնան պերճութեան օրերը յիշում,
Զոր տերեւները ցրիւ, հողմահար,
Տխուր, ամայի դաշտերն են շրջում:

Ու լաց են լինում քամիներ գուժկան,
Մռայլ ժայռերի կուրծքերը ծեծում,
Ինձպէս մենաւոր ու թափառական,
Ինձպէս ցաւերի մրմունջով հեծում...

* *

Հեռու, հմայիչ հորիզոններում
Վարդապետում է սիրուս արշալոյս,
Եւ ես դիւթական վառ երազներում
Հուսեղէն պատկերն տեսնում եմ սիրոյս:

Ու խորն անձկութեամբ նետուում եմ առաջ
Փարելու շքեղ վարսերը նրա,
Ու չըխոնարհող ճակատով անհաշտ
Ընկնել ու գրկել ոտքերը նրա:

Հեռու, հմայիչ հորիզոններում
Մերթ ժպտում է նա դէմքով լուսաշաղ,
Անձուկ կարօտով կուս կապանքներում
Տեսնում եմ նրա պատկերը չքնաղ...

* *

Երբ կըշողշողայ ցօլը վաղորդեան
Ծիծաղկոտ զարնան վառ արշալուսին,
Ու կըգեղեղեն երգերով համայն
Երկնի սիրունիկ հաւքերն միասին,
Կըժպտայ մեղմիկ արեւ պայծառ,
Ու ծիածանը կըկապէ կամար,

Երբ սար ու ձորը թաւիշներ ուտին,
Անխօս, ունկընդիւ բազմած կող-կողքի,
Կըլսեն երգեր աչաղեղ կուսին,—
Երգերը սիրոյ, վշտի, արցունքի,—
Ա՛խ, սիրաս, ո՛րքոս ցաւով կըլցի,
Ամեն մի լարից մի ձայն կըլսի...

* *

• Գարուն է փայլում
Քու սիրուն դէմքին,
Թող տես գամ, փարւեմ
Քու զարուն դէմքին:

Մով մանուշակ են
Քու ծով աչերդ,
Մի ծածկիր ինձէն
Քու շող աչերդ:

Ոսկի հուսկերդ
Վարդի բոյր ունի,
Թո՛ղ գրկե՛մ, գգնե՛մ
Հուսկերդ Մանի:

Կ Ո Ր Ա Մ Ե Ր Գ Ե Ր Ի Յ

Էն Բ՛նչ դարդ էր, ախ, ընկեր ջան,
Որին դարման չըգտար,
Գիշերն եկաւ, մութը պատեց,
Ու դարդիդ հետ քուն մտար:

Դեռ գիշեր է, ու քուն կեղնիս,
Ա՛խ, երբ կըգայ առաւօտ,
Որ դու խորը քնից ելնիս,
Գարուն երգես վարդահոտ:

Ուռիները, ախ լալիս են
Գետի ափին, լճի մօտ,
Վեր, ընկեր ջան, կեանքն է սառել,
Գարուն երգէ վարդահոտ:

Ս Ի Ր Տ Ի Մ Ի Բ Ա Ն Ա Ր ...

Սիրտդ մի բանար, մի խօսիր դարդից,
Ծաղրով կընային քո լաց ու կոծին.
Նենգ օձ է մարդը, ու դու հւր կերթաս
Սիրտդ բանալու նենգամիտ օձին:

Սիրտդ մի բանար նենգամիտներին,—
Մաշուկ թոյներով կեանքդ կըհիծին.
Փախիր նրանցից. բայց երբ հանդիպես,
Բռնիր ու խեղդիր մարդուն անօրէն:

Սիրտդ մի բանար, մի խօսիր դարդից,—
Սրտանց կըլնդան քո լաց ու կոծին.
Սարերը քաշւիր, հեռացիր մարդից,—
Ու լաց, սիրտդ բաց սարին ու քարին:

*
* *

Սիրոյ ցնորքդ կանցկենայ ուշ վաղ՝
Առանց բռնելու, առանց յիտ գալու,—
Խեղայեղ տարիքդ կը անցնին, աւաղ,
Առանց ցնորքդ ուրիշին տալու:

Ուրիշի սիրուն հալ ու մաշ եղար,
Մարդիկ չիմացան վեհ սէրը ինչ էր,

Տարիքդ կանցնին ու չեն իմանար
Խելայեղ սրտիդ ցնորքը ինչ էր...

* *

Աննման աղջիկ, դեռահաս վարդ ես,
Խառ թերթերունքդ շուտով կը բացւին,—
Վառ դարուն կը գայ ու դուն կը ծաղկես,
Համդ ու հոտդ աշխարհ կը լցւին:

Երբ ծագէ մատաղ արեւը գարնան,—
Քեզ դաշտ, դալարիք կը բերեն ողջոյն,
Ու դու կը ժպտաս արեւո շման,
Կը բանաս արեւ աչերդ նախշուն:

Երբ երկրում լինի խորշակ, փսթորիկ,—
Կեանքս կը դնեմ, կը պաշտպանեմ քեզ,
Որ չը թողնին թերթերդ գողարիկ,
Որ դու անգլաս, անարատ ծաղկես...

ԸՆԿԵՐ ՎԱԶԳԷՆԻՆ

Հանիր քո ոտը սրտիցդ անյոյս—

Այդ խորթ, ապօրէն դաւան աշխարհին:

Ա. Խաճակեան.

Ցամբեցան յոյգերդ ծաղկաւէտ գարնան
Անապատ սարի լերկ ժայռերի պէս.

Ձուր մի մորմոքիր, էլ ուրիշ դարման
Խորին վէրքերիդ դու գտնելու չես:
Մոռացիր ժպիտ խաղախ աղջկայ,
Նենգ ընկերների խաղեր ու դաւեր,
Ու քանի սրտումդ սրբազան հուր կայ,
Կեանքի ճահիճից ձգտէ դէպի վեր...

Ու վեհ խոհերդ մի մահւան մատնիր,
Գնա թափառիր աշխարհներ հեռու,
Մի սուրբ արցունքդ դուր տեղը վատնիր,
Այլ կուիր, տանջւիր փոխանակ լալու...

* *

Երբ վսեմ կայծով հոգիդ բռնկւի,
Եւ կեանք կը մտնես պատգամով վերէն,—
Քեզ կը հաւածէ, հիւթդ կը ծծէ
Շւայդ ու մոլի ամբոխը նորէն.
Ու օճից խայթած՝ քաշւիր, հեռացիր,
Մի դառնար կրկին դէպ մարդն անօրէն:

Օ Ր. Լ - Ի Ն

Քարասիրտ օրում, երբ անդառնալի
Քնկած է մարդոց հոգու վեհութիւն,
Մի կայծիր սրտումս, աղջիկ նազելի,
Վառվրտուն դէմքիդ կարօտը անհուն:

Կեանքիս գարունքին, ան վաղուց անտուն,
Մարդոց հայեացքից հեռու ու օտար,
Եւ զօր, և գիշեր կարօտով անհուն
Հացիւ եմ այս կեանք, գրկել եմ ժէճ քար:

Հիմա էլ, քոյր իմ, լքած, յուսահատ,
Մարդոց հասցըրած վերքերով խորին
Փախչում եմ կեանքից հեռու անապատ
Դարդս բանալու ժէճուտ քարերին:

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

(Բալայ Հայ-Թուրքական ընդհարման սպանությունից)

Մշուշ էր պատէ թղպոտ երկնքին,
Մթնած երկիրը դառն կըսգար,
Կեանքս էլ խաղալիք չար բաղդի ձեռքին
Ցաւի բեռան տակ ծանր կըտնքար:

Ողբ ու սուգ կուգար հեռուն տեղերից,
Վաղճանն էր, կարծես, հանուր աշխարհի,
Փախչում էր թոյլը ուժեղի ձեռից,
Ուժեղը թոյլին վանում էր գերի:

Եկողն ընկածին հարւած էր տալիս,—
Գաղան էր արբշիւ մարդը իմ աչքին,
Ցամքել էր յոյզս, էլ չէի լալիս,
Էլ չէր մտորում իմ անյագ հոգին...

* * *

Գիշեր, ցերեկ, օր ու տարիք քու կարօտը
քաշեցի,
Դու կարօտով, չքնաղ աղջիկ, օր ու արեւ
մաշեցի.
Վարդի նման վառ այտերդ կարմիր բոսոր
կապեցին,—
Գարունդ եկաւ, վարդ այտերդ բացեցան
ու բուրեցին...

Հալածական ամպի նման՝ թափառական,
անկայան,
Քեզնից հեռու, քեզնից օտար՝ խոր ցաւե-
րը ինձ առան.
Հեռուններից թևեր առայ, քեզի եկայ զօր,
չիշեր,
Զոհ բերելով քեզ կեանք, արեւ, ծովերու չափ
անհուն սէր...

Դու քար դարձար, անուշ աղջիկ, ժէճ քա-
րերին ինձ խփիր.
Ու ման կըգամ աւեր սրտով հիմա երկըրէ
երկիր:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՄՅՈՏԻՒՆԵՐ.

Պ. Մ. Ի. Ն.

Խաւ վարդի նման,
Հաղած վարժիր-կաս,
Եղնիկի նման,
Հանդեր ման կուգաս.
Կաքաւի նման
Շորօրներ, կուտաս,
Բայէ եար ասիմ,
Ջէյրան եարօ ջան:

Բու սիրու ձեռքից
Եղած վիրաւոր,
Բառ բոլիդ յեռքից
Ընկած սար ու ձոր.
Կարօտ սևորակ
Աչերիդ աղւոր,
Կայնէ եար ասիմ,
Ջէյրան եարօ ջան:

Այ վարդի վրայ
Բուսնում է սուր փուշ,
Վարդիդ տանջանքը
Դառն է ու անուշ:

Այս, սիրած վարդը
Կը խլէ ուրիշ—
Այս է չար բաղդը
Շողիկ եարօ ջան:

* *

Հեռացած եար ջան,
Մոռացած եար ջան,
Նստենք ու խօսանք:

Վարդոտ զարնան պէս,
Անուշ բուրեցիր,
Մի կրակ եղար
Սիրտս էրեցիր.
Թէ չէիր առնում
Ինչո՞ւ խաբեցիր,
Ուխտագանց եար ջան,
Նստենք ու խօսանք:

Օրերս երկար
Տարիներ դառան,
Ձեռներս ծոցիս,
Աչքս ձեր դառն,
Ինչպէս դու եարիդ
Արիք մտահան,
Քարասիրտ եար ջան,
Նստենք ու խօսանք:

ՄԻ ՊԱՏԱՆՈՒ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԻՑ

(ԻԳԻԼԼԻԿԱ)

I

Գարուն էր Արագածի երփներանգ փէշերին. ասեղնածայր թաւ սէղը գրկախառնըւել էր թաւշեայ փափուկ կանաչի հետ, պատել էր ոլորուն հովիտները, հարթալանջ լլուրները: Հսկայածաւալ խայտարդէտ մի գորգ էր, կարծես, որ ծածկում էր բիւրաւոր ծալքերով հորիզոնները ձգող շրջակաները: Անհոգ գեփեւուր, օրն ի բուն, մտորմունքի ուրաւական նման անյոյզ ունկընդրելով կեանքի հեծկտանքին, — շրջմոլում էր լայնածիր այդ գորգի վրայ: Հեզահամբույր արեւի շողերի տակ վեր-վար էին ցատկոտում մատաղ գառն ու ուլիքը, կայտառում, հրճում էին Արագածի գունագեղ գարունքով:

Ես ու Շողիկը գառնարածներ էինք: Զինջ, անմեղ երազանքի օրերն էին, և մենք երկուսս էլ մտասոյզ մանուկներ էինք: Ամեն ինչ դիւթական էր, հրաշքներով լի, հէքեաթների մի շքեղ, վիպական աշխարհ... Թէ ինչ ցնորքներ էին նրանք, — ես չեմ յիշում հիմա պարզ և ճշ մի բան, բայց դիտեմ, որ ամենքը պատմում էին մի ինչ որ գերբնական աշխարհի, անհաս էակների

անմատչելի գոյութիւնների մասին, որոնց շուրջը սաւառնում էր իմ մանկական հոգին և ձգտում էր ու մտորում...

Շողիկը տւելի կայտառ էր ինձանկից: Սևորակ աչքերը մերթ յառում էր նա մօտակայ կանաչի տուող առեկարին, եղնիկի նման ուստնում էր այնտեղ, մեկնում երեսն ի վար դէպի առակի վճիռ ջուրը ու նայում ակնապիշ ցած խոխոջող հոսանքին: Այդ ժամանակ ճոխ սև հուսկերը ծածկում էին ամբողջովին նրա վայելչակազմ վառ-րիկ թիկունքը: Հարբած գարունքայ կենսաշունչ բոյրով, նա յանկարծ վեր էր թռչում, անակընկալի հանդիպած եղջերւի նման չքնաղ սևորակ աչքերը կանաչազդեօտ շրջակայքին ուղղում ու գեղգեղուն ձայնով երգեր էր կանչում...

Գեղջիկուհու լացի ու ծիծաղի, մորմոքի ու թախիծի ելեէջները սիրոյ Փոնի վրայ ոգի առած մեղմ ալիքներով սահում էին օդի մէջ և բեկբեկում մօտակայ ձորակի ժայռէ ճակատին... Վերանում էր իմ մանուկ հոգին, անորոշ տենչանք ու թախիծ ընդգրկում, օրօրում էին ինձ...

Իջնում էր կամաց-կամաց Շողիկի ոգեւորութեան թափը, որի հետ ես էլ հետը-

հետէ զարթնում էի մանկական պօէզիայի հրապուրելի ցնորքներից...

Երգում էր Շողիկը վերջին երգը. նրանով վերջանում էր և իմ մտորումների աշխարհը, ու ապագայի սնուն, ցաւոտ յուշերը ապրել էի սկսում ես:

Այս էր նրա վերջին երգը.

Հեռու ետքս ջահել է,

Սաւդէն իրեն տարել է,

Ա՛խ, էս աւեր աշխարհը.

Մեզ անմուրազ արել է:

Դա սրտի խորքում հեկեկող յոյզերի և զերերգերից մէկն էր, որը հման մեկամաղձիկ էլեկշնէր անելով տպաւորութիւնները կապում էր իրար, որպէսզի յափըշտակւող ականջը ուրիշ կողմ չըզտոնայ:

Կանգնած հարթալանջ բլուրի կուրծքը վարարող առակի կանաչ հզրին, չքեղ թիկունքը բարակ գօսակապից սկսած օրօրում էր նա այս վերջին էլեզիան երգելիս:

Մի փոքրիկ հրեշտակ, մի ողբերգակ մարգարէուհ էր այդ ըսպէին բարձունքում կանգնած Շողիկը, որի շրթունքից ցայտում էր զարաւոր հեծկլաացող լողոքը տառապած սերնդի:

Նրա կրակոտ աչքունքի շողքը նսեմանում էր այդ վայրկեանին, երեսի բոլորա-

ւուն կարմրի սահմանը կորչում շուշանագոյն սպիտակի մէջ, ու բոսոր ալիքները խաղում էին նրա գեղանկար այտերին...

Դիրալից յոգնածութիւնը շոյում էր իմ կուրծքը այդ ժամանակ. թւում էր, թէ մեր մանկութիւնն եկած-անցած է արդէն, անյուսութեան վայրկեանը հասել է, և ինձ ու Շողիկին աւեր աշխարհը անմուրազ բաժանել է իրարից:

Անցնում էին ժամեր, բայց երկուսս էլ, այս էլեզիայից յետոյ, գլխակար էինք ու անխօս, — պօէզիայի սահմաններից իջած... Ինձ թւում էր, թէ մենք լռիկ հասկանում ենք իրար...

Իջնում էր արեւը գէպի հարթավայրը և զերող բլուրները և մեծ-մեծ աշտանակները բոցավառում էին նրանց զազաթնիկին: Հրաշալի էին նրանք, երազական, և մենք լուռ ու անհաղորդ նայում էինք կախարդական այն բոցերին...

Գառն ու ուշերը կայտառ ոստիւններով կանաչագօտի բլուրներից գիւղն ի վար էին թռչկոտում, սուրում էր մեղմահամբոյր հովիկը, — կանաչները գուրգուրում: Զնգում էր նորից Շողիկի գեղգեղուն երգը և մենացնող խոհերը ցրում մեզանից...

I I

Անցել էին տարիներ, և ես ու Շողիկը դեռ գտնարածներ էինք: Վաղ մանկութեան հրաշալիքներն նսեմացել էին կամաց-կամաց և անդի տւել զաղտնի ու տանջող զգացումներին, որոնք մենք ապրել էինք Արագածի զունապիզ գարունքւայ գրկի մէջ — թաւշեպատ հովիտներում, կանաչագգեատ բլուրներում: Շողիկի սիրային երգերը պատմել էին մեզ այն գաղտնիքները, ինչ փնթրում է պատանկութեան շէմքին կանգնածը: Իմ 12-րդ տարին բոլորում էր արդէն, իսկ Շողիկը մէկ, կամ երկու տարով փոքր էր ինձանից, և մեզանից իւրաքանչիւրը խնամքով սնուցանում էր իր սրտում այն զգացմունքը, ինչ սէր է կոչւում... Յերեկները լսութիւնն էր հաղորդիչը մեր սրտերի, իսկ գիշերները՝ քաղցր տանջանքները, որ ապրում էինք մենք յուշերի ու երազների մէջ մինչև առաւօտ:

Այսպէս բոլորեց և այդ գարունը, երբ ես ու Շողիկը տանջւող, անլեզու զգացմունքներով բաժանւեցինք մէկ-մէկուց...

Կալ ու կուտը սկսւում էր արդէն:

Երբ արևի բոցավառ գունդը, կարծես վառտակած, եզերւում էր հորիզոնի հետ,

հանդէս էին գալիս աշունքացող ընտելեան խորհրդաւոր խաղերը:

Շրջմուխի զեփուռը պտոյտի ելած՝ հեքեթաթախօս աներևոյթ սրինգով հնչեցնում էր յոգնած լսելիքներին անդորրութեան երգը... Բացւում էր աստեղազարդ երկնի փարթաւ կուրծքը՝ դարաւորցնորքների ու նահատակութիւնների այդ խելառ պատահականութիւնը տիեզերական տառապալից ճանապարհին...

Թաղւած հացարոյսերի հնձած չոր կոյտերի մէջ, նայում էի ժամերով երկնի բոցավառող կամարին... Տիրող անէութեան մէջ լսւում էին մերթ-մերթ բարձրահնչիւն երգեր, որոնց զօրեղ ալիքները տարւում էին զեփուռի թևերով բարձր, բարձր և փաղաքշում, հմայում էին իմ էութիւնը... Լըսողութիւն կտրած, ականջ էի դնում երգերի այդ զայլալուսներին... Լսւում էր յաճախ և Շողիկի քնքուշ ու մեկամաղձ մեղեդին, որ պատմում էր մեր մանկական երազանքներն, մեր գաղտնի զգացումներն...

Կալ ու կուտը կէս չէր եղած դեռ, երբ սկսեցին չարաշշուկ ձայներ պտտել գիւղում: Խօսում էին, թէ խօշոր է եկել և աներևոյթ կերպարանք առած շրջում է տնի-

ըր ժամկոչ Մուխսու հետ, և թէ՛ Մուխսին զանազան մարդկանց մասին պատմել է, որ խօսերը խփել է նրանց իր ձեռքի դալար ճիպոտով, որոնք շուտով մեռնելու են:

Ով հաւատում էր այս խօսքերին, զգում էր իր սրտում երկիւղ ու պատկառանք դէպի Մուխսին և մտածում էր՝ թէ ինչպէս սրտաշահել կարենայ նրան, քանի որ պատմում էին և այն, թէ խօսերը Մուխսու մատնացոյց արած մարդկանց է խփում...

Շուտով ադեշարժ տեսարաններ սկսան կրկնել ամեն բոլէ: Խօսերը արդէն բուն էր դրել իւրաքանչիւր անկիւնում, և կապերտները մէջ փաթաթած դիակներ տարւում էին շարունակ գերեզմանատուն. մեռնողները թիւը այնքան շատ էր, որ դազաղը ազատ չէր մնում և ամեն-մի տանից լսում էր ողբ ու հեկեկոց:

Մեր կալը մի քանի սաժէն միայն հեռու էր գերեզմանոցից. ամեն անգամ, երբ ողբասաց ու ծեծկող թափուրը գերեզմանափոսին էր մօտենում, — մեր տանեցիք «վայ-վայ» կոնչելով յայտնում էին մէկ-մէկու, թէ այս-ինչին են տանում թաղելու: Մեռնողները, մեծ մասամբ, գիւղի վայելչակազմ և քաջ աշխատաւոր երիտասարդներն էին: Սիրելիները թարմ հողաթումբը բոլորած

ժամերով ողբում, հեծեծում, ծեծկում էին իրանց և չիին կամենում բաժանւել անմեղ, անկզու հողակոյտից...

Չարագուշակ սև մտքերը պատել էին ինձ... Ահա մի տխուր, սրտամաշ օր համաճարակին զոհ դնաց և իմ հայրը: Շատ թարմ յիշում եմ, որ այդ վայրկեանը ինձ սոսկալի թւաց: Իրականութիւնը այնուհետև մի մշուշտ, տխուր գոյն առաւ իմ աչքում: Փոխեց ինձ համար և Շողիկը. — նա այնուհետև հեռու, օտար երեաց ինձ... և ես խճրը զգում էի, որ մենակ եմ այլևս, որ առաջւայ փայփայանքի տեղ միմիայն մերթ-մերթ կարեկցութիւն եմ լսում ուրիշներից, որը անչափ ծանր, խեղդող է... Ու հեռու... հեռու էի փախչում այդ կարեկցութիւնից, քանի որ այն իմ որբութեան ու խեղճութեան տխուր պատմութիւնն էր անում... Եղբայրներս ու քոյրերս էլ էին զգում այդ ծանր իրականութիւնը, — ես նըրանց դէմքերին կարգում էի այդ. իսկ խեղճ մայրս տառապում էր ամեն օր...

Երկու դաժան հօրեղբայր ունէի ես: Բոլորում էին տարիներ, բայց նրանց երեսներին երբէք ժպիտ չէի նկատել, — նրանք շարունակ խոժոռ էին ու մռայլ: Այդ ամենը, սակայն, ինձ չէին հետաքրքրում ու

մտատանջում, երբ կենդանի էր հայրս, երբ ուրախ էին մայրս, եղբայր ու քոյրերըս, երբ խորթ չէր երևում ինձ Շողիկը, և իրականութիւնը տխուր, սրտամաշ գոյն չէր առել իմ աչքում.— հիմա ամեն ինչ փոխւել էր,— ևս անօգնական ու մենակ որբ էի տեսնում ինձ աշխարհի յերեսին...

Շուտով տեսայ հօրեղբայրներին երկաթէ բոռնցքները մօրս գլխի վրայ բարձրանալիս. նա լաց էր լինում, ցաւով լի հաշեացքը ուղղում էր ինձ, եղբայրներին և քոյրերին: Նրա հաշեացքում կար միայն անլեզու վիշտ և անգօրութիւն, որը աւելի զգացնել էր տալիս մեզ մեր խեղճութիւնը աշխարհի երեսին... Բայց այդ էլ երկար չըտեხց. հօրեղբայրներին բոռնցքները աւելի սաստկացան և անճար, բիրնկապ մօրս ստիպեցին երկրորդ ամուսնու դնալ:

Թէ ուր տարան նրան,— ևս այդ չ'կարեցայ սկզբում իմանալ: Ձի նստեցնելիս նա լալիս էր աղիոգորմ ձայնով և մի-սու-մի համբուրում ինձ, եղբայրներին և քոյրերին...

Երբ ամեն ինչ վերջացած էր,— մի կարճահասակ մարդ մօրս ձիու սանձը բռնեց և յետեից ձիգ տուց. ձին մի քանի անգամ գլուխը վեր-վար անելով, ակամայ հետեց կարճահասակ մարդուն, և հեծեալներ

խմբակը մօրս ձին մէջ արած, դէպի սպիտակ բլրակը տանող ճանապարհ, բարձրացաւ: Ես գտնալով վազեցի մօրս յետեից՝ «ատէ ջան» կանչելով. հօրեղբայրներս ուղեցան երկաթէ ձեռքերով յետ պահել ինձ, և նոյն իսկ կատաղած Յարութը խփելու պատրաստեց, բայց շրջապատողները աղաչանքներ անելով՝ թոյլ չտւին նրանց դիպչելու ինձ: Ջայնի ամբողջ ուժով գոռացի ևս և առաջ նետուցի... Ինձ տեղաւորեցրին մօրս յետևում՝ թամբից ցած:

Սուսբը առաջ շարժեց... Լսում էր երկար ժամանակ մեր յետքից ցաւակցական բառեր և հառաչներ...

Օտար, անծանօթ տեղերով երկու օր շարունակ առաջ էինք գնում՝ մերթ ցածրանալով ձորերի ու հովիտների մէջ, մերթ բարձրանալով բլուրների ու լեռների վրայ...

Արագածի փարթամ գարունքի օրերից էին: Շուրջը շողշողում էին ծաղկալառ դաշտեր, հազարաւոր բարձունքներից հսկայ ժայռերի հետ կոխ անելով՝ ցած էին խոխովում վճիտ, փրփրադէզ աղբերակներ. շղթայապտոյա լեռների հեռաւոր ձեղպերից թախիծի ոլորտներով ցածանում էին գեղջկուհու անհուն մորմոքները, ու ծիծաղկուն

սար ու ձորը լցնում նրանցով...

Ցաւերգերի մութ հնչախաղերը անաւի հետուններից էին մրմնջում ու հազարաւոր տարիների արգելանոցի յետև հեծկլտացող ներվերը քաշում, բերում էին անյայտութիւնների միջից խախտանքի, անլուր կարօտի մշուշոտ ու անծայր պատմութիւններ... Իսկ Արագածի կենսութեան ողին ժպտում էր, և կարծես չէր կարողանում տանել դարերի խորքերից հնչող այդ ոլորուն թախիծները, ու կուռում, անհաշտ կուռում էր նրանց հետ... Մտորուն յուշերով ննջում էի ես անորոշ երազների գըրկում... Լսւում էր մերթ-մերթ իմ և Շողիկի սիրած էլէգիան՝

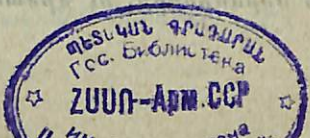
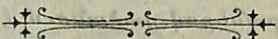
Հեռու եարս ջահել է,

Սաւդէն իրեն տարել է.

Ա՛խ, էս աւեր աշխարհը

Մեզ անմուրազ արել է:

Մարգարէութիւնը շատ վաղ էր կատարւած... Աւեր աշխարհը ինձ ու Շողիկին անմուրազ բաժանել էր իրարից ընդմիշտ... Ու երգը շատ ցաւոտ, շատ քաղցր հնչում էր իմ ականջին...

<< Ազգային գրադարան

NL0353026

45427

1871

1871

1871

41666 10400.